

Валентина Новосьолова,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України
ribusya@ukr.net*

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 7–9 КЛАСАХ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ

Істотна трансформація видів діяльності в XXI столітті, світові інтеграційні та глобалізаційні процеси, миттєве поширення інформації, переоцінка орієнтирів, стратегій і ціннісно значущих запитів потребують змін на всіх рівнях освіти. Реформування вітчизняної освітньої системи, модернізація її змісту – процес, що супроводжується узгодженням позицій зі світовими та європейськими стандартами. У країнах ЄС сучасний етап розвитку освіти характеризується трансформацією у бік компетентнісної моделі освіти, а базову розглядають як основу для формування ключових компетентностей. Зокрема відбувається фокусування змісту на освітніх результатах, виписаних у форматі ключових компетентностей; упровадження міжпредметного підходу й оптимізація змісту освітніх програм, підручників і навчальних посібників; оптимізація і практична реалізація змісту; застосування методик оцінювання, що наближені до життєвих ситуацій.

У контексті таких перетворень одним із головних питань є визначення змісту навчання. Від його успішного вирішення значною мірою залежить, що саме і в якій формі вивчатиме учнівство, а також яких результатів буде досягнуто. У Державному стандарті базової середньої освіти, розробленому на основі «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», закладено перелік ключових компетентностей і наскрізних умінь. Це зокрема такі уміння: читання з розумінням; спроможність висловлювати власну думку усно й письмово; критичне й системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; творчість; ініціативність; уміння конструктивно керувати емоціями; оцінювання ризиків; розв'язування проблем; здатність співпрацювати з іншими людьми (Державний стандарт базової середньої освіти. (2020).

Усі педагоги-предметники мають працювати над розвитком зазначених умінь. Наприклад, «читати з розумінням» – уміння, над виробленням якого працюють не лише вчителі-словесники базової школи. Учителі інших навчальних дисциплін мають зосереджувати увагу на вдумливій роботі з текстами / медіатекстами різних видів і стилів мовлення, спонукаючи учнівство вдосконалювати це вміння. На уроках української мови здобувачі освіти мають читати тексти історичної і громадянської тематики, розширювати читацьке коло, що сприятиме становленню громадянських і соціальних ключових компетентностей. Тому ефективна співпраця вчителів різних освітніх галузей дасть змогу сформувати і розвивати уміння компетентного учня-читача.

Для мовно-літературної освітньої галузі у Державному стандарті передбачено такі групи загальних умінь:

1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду;
3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови;
4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними й літературними явищами, їх аналіз.

На усній взаємодії у Державному стандарті зосереджено найбільше уваги. У 7-9-х класах водночас із дослідженням мовних понять і явищ взаємодія в усному форматі може здійснюватися в парах і групах, у гуртовій дискусії. Здобувачі освіти вчаться взаємодіяти, дотримуватися правил взаємодії у безпосередньому спілкуванні, онлайнній дискусії. Цей процес буде ефективним, якщо учні й учениці будуть постійно задіяні у спілкуванні, упродовж якого вправлятимуться правильно будувати висловлення, матимуть можливість проявити себе, презентувати свої думки й напрацювання в різний спосіб, організовувати дискусію і брати в ній участь, розвивати критичне мислення й емоційний інтелект.

Зазначені групи умінь уточнюються через обов'язкові результати для кожного з циклів. Цикли дають змогу враховувати вікові й індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями. Оскільки нині триває впровадження реформи НУШ на другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання), на здобуванні освіти в 7-9 класах зосереджено фокус уваги науковців, розробників навчальних програм, підручників, навчально-методичної літератури, педагогічних працівників.

У процесі навчання учительство орієнтується на підручник, бо в навчальній книжці конкретизовано навчальну програму, створену на основі Державного стандарту, вказано, який зміст має бути вкладено у запрограмовані теми, як потрібно трактувати певні положення програми. Підручник має бути одночасно і стабільним (забезпечувати рівновагу між компонентами змісту, відносну сталість основних наукових понять), і мобільним (передбачати можливість уведення нових знань) (Новосьолова, 2024). Дедалі більше вчителів використовують підручник на електронних носіях у своїй роботі з багатьох причин: перебіг освітнього процесу в офлайн / змішаному форматі в екстремальних умовах, зокрема в період активної фази російської агресії проти України, через невчасний друк паперових варіантів навчальних книжок тощо. Звичайно, на якість освітнього процесу із використанням електронного підручника впливає багато чинників. Це передусім досвід роботи учнів і вчителів та сприятливі умови, у яких перебувають учасники освітнього процесу (Новосьолова, 2023).

Межі підручника розширює додаткова методична література, зокрема навчально-методичний посібник, основна мета якого – допомогти педагогові-предметнику глибше осмислити зміст курсу, виробити системний підхід до мовних явищ, їх осмислення; надати можливі варіанти методично правильного рішення практичних питань часткового характеру, які щоденно постають перед ним із огляду на перехід закладів загальної середньої освіти на нові навчальні програми, термін навчання і потребу в перегляді навчально-методичного забезпечення в аспекті поставлених перед школою нових задач, задекларованих у керівних документах української освіти.

Отже, зміст навчання на етапі базового предметного навчання тісно пов'язаний із освітніми цілями, визначається Державним стандартом базової середньої освіти та навчальною програмою, але, як свідчить практичний досвід, не є фіксованою величиною. Оновлення змісту навчання відбувається не стихійно, а корелює зі змінами й викликами, що відбуваються у суспільстві. Він трансформується й розвивається залежно від соціального замовлення, рівня розвитку методики навчання української мови та суміжних галузей, а також рівня навченості й підготовки педагогічних кадрів.

Використана література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

2. Новосьолова, В. (2024). Функції підручника української мови в контексті сучасних викликів і вимог. Сучасний підручник як засіб реалізації ідей Нової української школи. Київ: Педагогічна думка, 33–36. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741062>.

3. Новосьолова, В. (2023). Використання підручника у шкільній мовній освіті: тенденції, виклики та перспективи. Проблеми сучасного підручника, (30), 112–121. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-112-121>